

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.013:316.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20535406>

Освіта як чинник соціально-економічної резилієнтності: інтеграція неформальної та формальної освіти

Сіماشко Інна Вячеславівна,

кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Берестейський проспект, 37, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-8353-7310>

Франко Наталія Олександрівна,

викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Берестейський проспект, 37, Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8353-7310>

Шевченко Софія Борисівна,

студентка кафедри економічної аналітики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Берестейський проспект, 37, Київ, Україна,
<https://orcid.org/0009-0007-7967-1008>

Прийнято: 09.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню ролі освіти як ключового чинника формування резилієнтності соціально-економічного сектору у контексті подальшої відбудови держави шляхом

запровадження моделі інтеграції формальної та неформальної освіти. У роботі проаналізовано багаторівневу сутність соціально-економічної резилієнтності, яку визначено як комплексну здатність системи протистояти зовнішнім і внутрішнім шокам, адаптуватися до перманентних змін, ефективно відновлюватися після кризових явищ та трансформуватися відповідно до нових умов. Доведено, що традиційна формальна освіта, попри свою фундаментальність та системність, в умовах турбулентності потребує доповнення гнучкими інструментами неформального навчання. Розглянуто парадигму навчання впродовж життя (*lifelong learning*) як концептуальний базис для безперервного розвитку людського капіталу. Запропоновано структурну модель інтеграції формальної та неформальної освіти, яка диференціює підходи залежно від цільової аудиторії: здобувачів вищої освіти (побудова індивідуальної освітньої траєкторії) та дорослого населення (оперативна перекваліфікація, відповідь на запити ринку праці). Особливу увагу приділено ролі мікрокваліфікацій (мікрокредитних програм) як інноваційного інструменту, що підвищує мобільність здобувачів та дозволяє швидко валідувати набуті навички. Також досліджено потенціал горизонтальної взаємодії через освіту типу *peer-to-peer* (P2P), що сприяє розвитку мережевої децентралізованої комунікації. Зроблено висновок, що синергія формальних і неформальних освітніх практик створює адаптивну, життєздатну екосистему, здатну не лише компенсувати освітні втрати в умовах криз, але й забезпечити випереджальний розвиток суспільства, який є критично необхідним для повоєнної відбудови, розвитку інноваційної економіки та соціальної консолідації України.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта, освіта впродовж життя, соціально-економічна резилієнтність, мікрокваліфікації, *peer-to-peer* освіта.

Education as a factor of socio-economic resilience: integration of non-formal and formal education

Inna Simashko,

PhD in Philosophy, Lecturer at the Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8353-7310>

Nataliia Franko,

Lecturer at the Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, <https://orcid.org/0000-0001-8353-7310>

Sofiiia Shevchenko,

Student of the Department of Economic Cybernetics, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, <https://orcid.org/0009-0007-7967-1008>

Abstract. Introduction. Ukraine is experiencing unprecedented socio-economic challenges driven by full-scale war, demographic losses, economic instability, and large-scale migration. These factors disrupt the functioning of social and economic systems and heighten the urgency of building effective mechanisms for resilience, adaptation, and recovery. **Purpose.** The article aims to substantiate the role of education as a key factor of socio-economic resilience and to determine the mechanisms of its impact on adaptive and transformational processes in contemporary Ukrainian society through the implementation of a formal and non-formal education integration model. **Methods.** The study employs theoretical and comparative analysis, systematic approach, and conceptual modeling. The multilevel nature of socio-

*economic resilience is examined using interdisciplinary tools drawing on educational science, economics, and social theory. A structural model of educational integration is developed through synthesis of domestic and international scholarly literature. **Results.** Traditional formal education requires supplementation with flexible non-formal learning tools under turbulent conditions. The lifelong learning paradigm is identified as the conceptual basis for continuous human capital development. A structural integration model is proposed for two target audiences: higher education students (building individual educational trajectories, combining academic knowledge with practical competencies) and adults (rapid retraining, upskilling, responding to labor market demands). Micro-credentials are identified as an innovative tool increasing learner mobility and enabling rapid validation of acquired skills. The potential of peer-to-peer (P2P) education is explored as a form of network-based, decentralized knowledge exchange that strengthens social resilience. **Originality.** The article advances a theoretical framework that positions education as a systemic driver of socio-economic resilience. The proposed integration model offers a novel approach combining formal and non-formal education, incorporating micro-credentials and P2P learning as adaptive instruments responsive to crisis conditions. This framework is particularly relevant for Ukraine's wartime and post-war context. **Conclusion.** The synergy of formal and non-formal educational practices creates an adaptive, viable ecosystem capable not only of compensating for educational losses during crises but also of ensuring the proactive development of society. This approach is critically necessary for post-war reconstruction, the development of an innovative economy, strengthening human capital, and ensuring the long-term social consolidation of Ukraine.*

Keywords: *formal education, non-formal education, lifelong learning, socio-economic resilience, micro-credentials, peer-to-peer education*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується безпрецедентними викликами, зумовленими повномасштабною війною, економічною нестабільністю, демографічними втратами та масштабними міграційними процесами. Руйнування інфраструктури, трансформація ринку праці, зростання соціальної вразливості населення та необхідність швидкого відновлення держави актуалізують питання формування соціально-економічної резилієнтності як ключової умови виживання і подальшого розвитку суспільства.

За цих умов особливої ваги набуває освіта як стратегічний ресурс, здатний забезпечити не лише відтворення людського капіталу, але й формування нових компетентностей, необхідних для адаптації до кризових реалій. Освітня система України функціонує в умовах постійних змін: дистанційне та змішане навчання, релокація закладів освіти, інтеграція внутрішньо переміщених осіб у освітній процес, цифровізація навчання – всі ці процеси свідчать про її трансформаційний потенціал.

Водночас традиційні підходи до організації освіти вже не повною мірою відповідають динаміці сучасних викликів. Формальна освіта, попри свою системність і фундаментальність, потребує доповнення гнучкими механізмами неформального навчання, які забезпечують швидке оновлення знань, розвиток практичних навичок та підтримку професійної мобільності населення. Саме інтеграція різних форм освіти дозволяє сформувати цілісну освітню екосистему, здатну ефективно реагувати на кризові ситуації.

З огляду на це, освіта розглядається не лише як соціальний інститут, а як ключовий чинник забезпечення соціально-економічної резилієнтності, що проявляється у здатності суспільства адаптуватися до змін, відновлюватися після потрясінь та формувати нові траєкторії розвитку. Вона відіграє важливу роль у підготовці фахівців для відбудови країни, розвитку інноваційної економіки та зміцнення соціальної згуртованості.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення ролі освіти в умовах кризових трансформацій та розроблення ефективних моделей її розвитку, орієнтованих на підвищення стійкості суспільства шляхом інтеграції формальної та неформальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні науковий дискурс в галузі освітніх практик широко представлений роботами провідних науковців як нашої країни так і за кордоном, проте більшість відображає окремі частини поставленої проблематики в даній статті. Так, аспект соціально-економічної резилієнтності представлений роботами В. Близнюк, Л. Богуш, Є. Хаустової, О. Решетняк, Е. Вернер, А. Мастен, Г. Лазоса (зокрема його біопсихосоціальна природа). Проблема мікрокваліфікацій презентована працями українських дослідників Т. Семигіної, Ю. Рашкевичем, а також низкою європейських нормативних документів, зокрема політик ЮНЕСКО та роботами П. ван дер Гейдена, М. Мартіна. Вектор теоретичних підходів до дослідження соціально-економічної резильєнтності країни та регіонів відображений в роботах Л. Лігоненко, В. Андрійчук. Важливим аспектом у контексті нашого дослідження є концепція освіти впродовж життя, зокрема розвиток освіти дорослих, якому присвячені публікації Г. Паньків, Л. Лук'янової, О. Радкевича, І. Радомського [7,6,8,9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід відзначити, що опрацьовані теоретико-методологічні джерела та наукові публікації репрезентують окремі сектори поставленої проблематики проте саме вектор освіти як чинника соціально-економічної резильєнтності вимагає додаткового представлення і відображення в наукових публікаціях, оскільки запит держави сьогодні чітко аргументований і вимагає адаптації закладів освіти до вимог сучасності.

Метою статті є обґрунтування освіти як ключового чинника соціально-економічної резилієнтності та визначення механізмів її впливу на адаптаційні та трансформаційні процеси в сучасному українському суспільстві шляхом реалізації моделі інтеграції формальної і неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на зазначені виклики, доцільним є звернення до теоретичного осмислення феномену соціально-економічної резилієнтності як базової категорії дослідження. Соціально-економічна резилієнтність визначається нами як комплексна здатність системи протистояти викликам, адаптуватися до змін, відновлюватися після криз та трансформуватися відповідно до нових умов. У сучасних дослідженнях вона розглядається як багатокомпонентне явище, що поєднує потенціал поглинання, адаптації та трансформації систем різного рівня – від локального до національного [12, с. 30-41]. Американська дослідниця Е. Вернер заклала підґрунтя для вивчення цього феномену, а сучасна наука, зокрема в особі А. Masten визначає резилієнтність як універсальну здатність до адаптації – «звичайну магію» (ordinary magic), яка активується за умов викликів [15]. У вітчизняному науковому дискурсі резилієнтність розглядається як складне біопсихосоціальне явище, що охоплює особистісні, міжособистісні та суспільні складові і тісно пов'язане з посттравматичним зростанням [3, с. 102-110]. Таким чином, соціально-економічна резилієнтність визначається як здатність системи:

- протистояти зовнішнім і внутрішнім шокам;
- адаптуватися до змін;
- відновлюватися після криз;
- трансформуватися відповідно до нових умов.

Здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім шокам характеризує стійкість системи до дестабілізуючих факторів – економічних криз, військових конфліктів, соціальних потрясінь чи інституційних змін. У вітчизняних

дослідженнях підкреслюється, що така стійкість формується через збалансованість соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможність економіки та ефективність державної політики. Водночас резилієнтність передбачає не лише опір, а й здатність системи зберігати базові функції в умовах нестабільності [4].

Українські науковці розглядають адаптивність як ключову характеристику соціально-економічних систем, що забезпечує їх функціонування в умовах невизначеності та швидких трансформацій зовнішнього середовища. Це включає впровадження інновацій, модернізацію, зокрема, освітніх інституцій, зміну моделей розвитку. У контексті нашого дослідження варто відзначити, що здатність до відновлення після криз означає спроможність системи повернутися до функціонального стану після порушень або навіть досягти якісно нового рівня розвитку. У дослідженнях українських учених наголошується, що відновлення є важливим елементом забезпечення довгострокової стабільності, особливо в умовах воєнних і посткризових трансформацій. Воно передбачає ефективне використання ресурсів, інституційну спроможність та соціальну консолідацію [2, с. 45-52].

Трансформація відповідно до нових умов є найвищим рівнем прояву резилієнтності, що передбачає здатність системи до глибинних структурних змін. У сучасних підходах вона розглядається як перехід до нових моделей розвитку, зокрема економіки знань, цифрової економіки та інклюзивного суспільства. Трансформаційна складова дозволяє не лише реагувати на виклики, а й формувати нові траєкторії розвитку [1, с. 10-18].

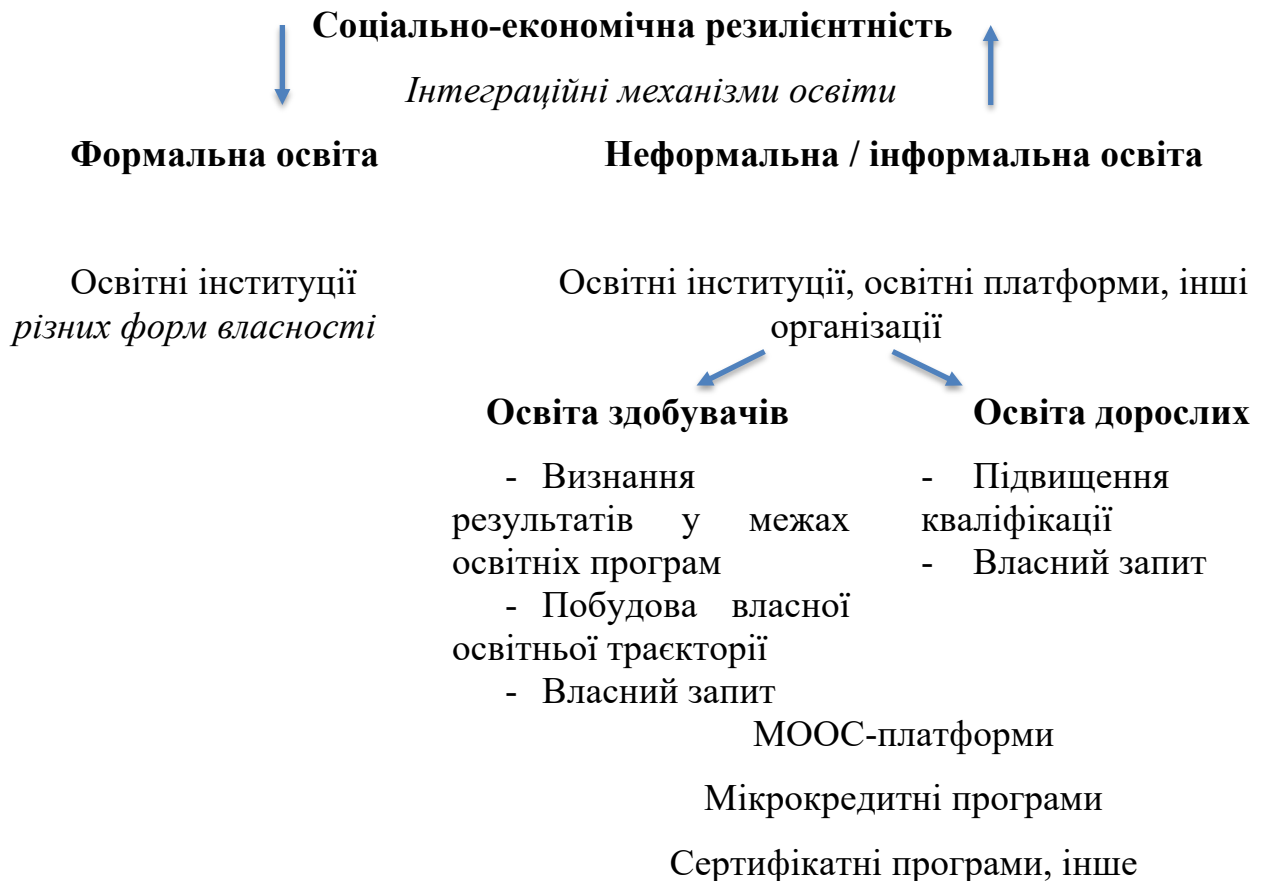
На наш погляд, зазначені особливості соціально-економічної резилієнтності можливі виключно за умов ефективного функціонування інституту освіти, зокрема, його можливості до адаптації та трансформації у контексті певних загроз та викликів. Особливо це стосується українського суспільства в останні роки, коли ми вимушені в дечому випереджати час та

передбачати особливості майбутнього. І саме освіта є тією рушійною силою, яка здатна відповідати на запити часу, модернізуючи суспільство та інституційні механізми управління.

Освіта в Україні на сьогодні розвивається швидкими темпами і функціонує як багаторівнева система, що поєднує формальні, неформальні та інформальні складові. Водночас концепція «одна освіта на все життя», яка домінувала впродовж десятиліть, остаточно втратила свою актуальність і поступилася місцем парадигмі «навчання впродовж усього життя». Згідно з дослідженнями, концептуальні основи неперервної освіти сформульовані ще наприкінці ХХ століття. Навчання впродовж життя (lifelong learning) охоплює всю навчальну діяльність, здійснювану людиною для поліпшення знань, навичок та компетентностей у межах особистої, громадянської, соціальної або пов'язаної із зайнятістю перспективи.

Соціально-економічна резиліентність сучасного суспільства значною мірою визначається якістю людського капіталу та здатністю громадян і інституцій ефективно реагувати на економічні, соціальні та технологічні виклики [5, с. 33-40]. У цьому контексті освіта виступає ключовим чинником, здатним не лише передавати знання, а й формувати компетентності, навички та цінності, необхідні для адаптації, відновлення та трансформації системи. Схематично це можна зобразити як на Рисунку 1.

Рисунок 1. Модель соціально-економічної резилієнтності шляхом інтеграційних процесів в освіті.

Так на рисунку 1 відображена запропонована модель соціально-економічної резилієнтності шляхом інтеграційних процесів в освіті, що демонструє інтеграційний підхід до освіти як ключового чинника соціально-економічної резилієнтності, де взаємодія формальної, неформальної, інформальної освіти формує адаптивний потенціал як окремої особи, так і суспільства загалом. У центрі моделі – соціально-економічна резилієнтність, яка досягається через інтеграційні механізми освіти. Освіта виступає не лише інструментом передачі знань, а й системою, що забезпечує адаптацію до кризових умов, гнучкість на ринку праці, безперервність професійного розвитку, здатність до саморозвитку та перенавчання. Проте в моделі відображено, що як освіта впливає на соціально-економічну резилієнтність суспільства так і сталість

/ поступовість розвитку впливає на оновлення освітніх практик. Ці процеси є взаємозалежними і взаємообумовленими. Слід відзначити, що сучасні освітні практики вимагають і швидких адаптивних зрушень, зокрема таку модель нам пропонує в більшості саме неформальна, інформальна освіта, реалізація якої можлива як в закладах освіти так і в інших установах. Так, на рисунку 1 відображено, що формальна освіта є базовою складовою здобуття освіти і виконує функції: інституційної стабільності (чіткі стандарти, акредитація, кваліфікації тощо); базової професійної підготовки; легітимації результатів навчання (дипломи, ступені). Вона створює фундамент резилієнтності, але є відносно менш гнучкою до швидких змін. Неформальна та інформальна освіта є фактором гнучкості і представлений різними ресурсами та має такі характеристики як оперативність і адаптивність до потреб ринку, орієнтація на запит здобувача / слухача, практичну спрямованість і короткі цикли навчання. Саме цей сегмент забезпечує швидке реагування системи освіти на соціально-економічні виклики. Інтеграційні механізми є «ядром» моделі, що акцентує на механізмах, що поєднують дві системи. Так здобувачі освіти мають можливість визнання результатів неформального / інформального навчання у формальних програмах, побудови індивідуальної освітньої траєкторії, орієнтація на персоналізований освітній запит. Щодо освіти дорослих, то неформальна освіта – це шлях до підвищення кваліфікації та перекваліфікація, реалізація концепції навчання протягом життя (lifelong learning), швидке оновлення компетентностей. Мікрокредитні програми виконують функцію «містка» між формальною та неформальною освітою, виступає певним інструментом накопичення освітнього капіталу та засобом швидкої верифікації компетентностей. Вони підсилюють гнучкість системи та сприяють її модульності.

Модель демонструє, що резилієнтність формується не окремо формальною чи неформальною освітою, а саме їх інтеграцією. Формальна освіта забезпечує системність і визнання, тоді як неформальна – гнучкість і швидкість. Їх

поєднання через механізми визнання результатів навчання, індивідуальні траєкторії та мікрокваліфікації створює адаптивну освітню екосистему, здатну ефективно реагувати на сучасні соціально-економічні виклики.

Таким чином у структурі неперервного навчання особливе місце посідає неформальна освіта. Це структуровані програми, які зазвичай не завершуються отриманням визнаних державою освітніх кваліфікацій, але відзначаються високою адаптивністю, гнучкістю та орієнтацією на потреби ринку. Вона компенсує недоотримані знання, допомагає адаптуватися до соціально-економічних змін та розвиває творчий потенціал.

В умовах повномасштабної російсько-української війни роль неформальної освіти як засобу компенсації освітніх втрат та швидкої перекваліфікації стала критичною. Заклади освіти та інші установи, що реалізують неформальну освіту, оперативно адаптують свої освітні програми відповідно до нагальних запитів суспільства. Центри підвищення кваліфікації створюють нові програми на запити сучасності від складних технічних військових напрямів, спрямованих на вдосконалення оборонно-промислового комплексу, до психосоціальної підтримки населення. Загалом, неформальна освіта має безліч проявів, які зображені на рисунку 2.

Рисунок 2. Структура неформальної освіти.

Неформальна освіта охоплює широкий спектр організованих освітніх активностей, що здійснюються поза межами формальної системи освіти та спрямовані на набуття професійних, соціальних і особистісних компетентностей. Її ключовими характеристиками є гнучкість, добровільність участі, орієнтація на

потреби особистості та швидка адаптація до змін соціально-економічного середовища.

У контексті викладеного важливо відзначити, що суттєву різницю, зокрема у контексті потреб для неформальної різниці є цільова аудиторія, а саме коли мова йде про здобувачів освіти (осіб, що безпосередньо залучені до формальних освітніх інституцій і в моменті здобувають вищу освіту) або про освіту дорослих (осіб що не перебувають в закладах освіти та не мають прив'язки до формальних інститутів).

Неформальна освіта для здобувачів – це, в першу чергу, побудова власної освітньої траєкторії, можливість спрямувати своє навчання відповідно до інтересів або потреб роботодавця, якщо такий існує. Що ж стосується освіти дорослих, то тут мова часто вже й саме про запит ринку праці та конкретні потреби і самовдосконалення тут і зараз, здобуття певних компетенцій [6, с. 21-31]. На сьогодні існує безліч можливостей, і заклади освіти вже адаптували свої ресурси до запуску мікрокредитних програм, сертифікатних програм або просто формують освітні компоненти на запит цільової аудиторії. Створюється відповідна нормативна база, що значно розширює можливості. Зупинимося на нашому погляді на цікаві можливості неформальної освіти: мікрокваліфікаціях та освіті типу peer-to-peer.

Отже, цікавою освітньою інновацією є так звані «мікрокваліфікації» (як запис результатів гнучкого короткострокового навчання, який може призвести до отримання більшої кваліфікації). Мікрокваліфікації, або, як їх ще називають, мікрокредитні програми, стали суттєвим інструментом для підвищення гнучкості та доступності освіти, відповідаючи потребам сучасного суспільства та ринку праці. Вони дозволяють індивідам отримувати конкретні навички та знання, а також забезпечують їхню портабельність (перенос) результатів навчання та їхнє визнання ринком праці [10]. Освіта типу peer-to-peer (P2P) є інноваційною формою неформального навчання, що базується на горизонтальній

взаємодії учасників освітнього процесу. Її наукове значення полягає у зміні парадигми навчання – від ієрархічної моделі передачі знань до мережевої, децентралізованої взаємодії.

Теоретичне підґрунтя P2P-освіти формується на перетині кількох освітніх концепцій. Зокрема, ідеї соціального конструктивізму підкреслюють, що навчання є результатом соціальної взаємодії, а peer learning виступає природною формою такої взаємодії [11, с. 169-180]. Дослідження підтверджують, що взаємонавчання сприяє розвитку як академічних знань, так і соціальних навичок, включаючи впевненість та комунікативні компетентності.

Впровадження програм неформальної освіти, зокрема у закладах вищої освіти дозволяє:

- розширити доступ до освіти для різних груп населення;
- підвищити відповідність освітніх програм потребам ринку праці;
- забезпечити гнучкість та індивідуалізацію навчання;
- інтегрувати формальну і неформальну освіту в єдину систему.

З позиції освітньої політики такі програми виступають інструментом масштабування навчання та підвищення резиліентності освітніх систем, оскільки дозволяють швидко реагувати на зміни економіки та потреби суспільства.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що освіта виступає не просто соціальним інститутом, а фундаментальним чинником соціально-економічної резиліентності суспільства. Здатність держави протистояти кризам, адаптуватися до екстремальних умов повномасштабної війни та ефективно відновлюватися прямо пропорційна якості, адаптивності та гнучкості її освітньої екосистеми. Визначено, що основними механізмами впливу освіти на трансформаційні процеси є адаптивність та індивідуальність освітніх траєкторій та практична імплементація концепції неперервного навчання (lifelong learning).

Запропонована та обґрунтована модель інтеграції формальної та неформальної освіти дозволяє гармонійно поєднати фундаментальність академічних знань із гнучкістю короткострокових практикоорієнтованих програм. Інтеграція формальної та неформальної освіти має безпосередній вплив на формування соціально-економічної резиліентності на різних рівнях. На індивідуальному рівні вона забезпечує здатність особистості до безперервного навчання, професійної мобільності та адаптації до змін. На інституційному рівні сприяє модернізації освітніх програм, розвитку партнерств між закладами освіти та роботодавцями. На суспільному рівні така інтеграція забезпечує підвищення конкурентоспроможності економіки, зниження рівня безробіття та зміцнення соціальної стабільності. Зокрема, увага була сфокусована на різноманітних можливостях реалізації неформальної освіти таких як програми мікрокваліфікацій, горизонтальне навчання (peer-to-peer), які виступають ефективними каталізаторами швидкого оновлення компетентностей як для здобувачів вищої освіти, так і для дорослого населення. Таким чином, синергія формальних та неформальних освітніх компонентів створює стійку екосистему, яка не лише відповідає на актуальні виклики ринку праці та компенсує освітні втрати, але й закладає міцне підґрунтя для інноваційного повоєнного відновлення, європейської інтеграції та довгострокового соціально-економічного зростання України.

Список використаних джерел

1. Близнюк В., Богуш Л., Хаустова В., Решетняк О. Резильєнтність соціально-економічної системи. Журнал європейської економіки. 2024. № 1. С. 10–18.
2. Богуш Л. Резильєнтність як пріоритет соціально-економічного розвитку України. Механізм регулювання економіки. 2022. № 2. С. 45–52.

3. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 3, вип. 14. С. 102–110.
4. Лещух І. Еволюція теоретичних підходів до дослідження соціально-економічної резильєнтності країни та регіонів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 58.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-50>
5. Лігоненко Л., Андрійчук В. Резильєнтність в економічному контексті. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023. № 52. С. 33–40.
6. Лук'янова Л. Розвиток освіти дорослих: сучасні реалії, тенденції і перспективи. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи*. 2018. С. 21–31.
7. Паньків Г. С. Освіта впродовж життя: потреба чи вимога часу?. *Академічні візії*. 2023. Вип. 17.
8. Радкевич О., Радкевич О. Становлення та розвиток навчання впродовж життя. *Colloquium-journal*. 2021. № 1 (88). С. 66–69.
9. Радомський І. П. Сучасні виклики освіти дорослих. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти*. 2022. С. 339–341.
10. Семигіна Т., Рашкевич Ю. Мікрокваліфікації як освітній тренд та виклик для вищої освіти. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2023. Вип. 16.
11. Biesta G. What's the point of lifelong learning if lifelong learning has no point? On the democratic deficit of policies for lifelong learning. *European Educational Research Journal*. 2006. Vol. 5, No. 3–4. P. 169–180.
DOI: <https://doi.org/10.2304/eerj.2006.5.3.169>
12. Khaustova V. Ye., Reshetnyak O. I. Resilience of economy: its essence and challenges for Ukraine. *Business Inform.* 2023. № 546. P. 30–41.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-6-30-41>

13. Public policies for effective micro-credential learning [Electronic resource]. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/12/public-policies-for-effective-micro-credential-learning_c27d3563/a41f148b-en.pdf (дата звернення: 28.03.2026).
14. Van der Hijden P., Martin M. Short courses, microcredentials, and flexible learning pathways: a blueprint for policy development and action [Electronic resource]. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000384326> (дата звернення: 28.03.2026).
15. Werner E. E. Vulnerable but invincible: a longitudinal study of resilient children and youth. New York : McGraw-Hill, 1982.